

Vergaderjaar 2001–2002

27 450

Architectuurbeleid 2001–2004

Nr. 13 Herdruk¹

BRIEF VAN DE STAATSSECRETARIS VAN ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAPPEN

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Zoetermeer, 4 maart 2002

Met genoegen stuur ik u mede namens mijn ambtgenoten van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, van Verkeer en Waterstaat, van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, en van Economische Zaken de eerste voortgangsrapportage over de aanpak van de zogenaamde Grote Projecten uit de nota «Ontwerpen aan Nederland». In de architectuurnota «Ontwerpen aan Nederland, architectuurbeleid 2001–2004» is deze voortgangsrapportage aan de Tweede Kamer aangekondigd. In deze nota die uw kamer op 19 februari 2001 heeft behandeld (kamerstuk 27 450, nr. 8) zijn negen Grote Projecten vermeld. Bij behandeling van deze nota in de RROM alsmede in het kabinet is er op verzoek van de minister van Economische Zaken, mevrouw A. Jorritsma, als tiende project Architectuur & Bedrijventerreinen toegevoegd. Op basis van deze toevoeging wordt deze voortgangsbrief mede ondertekend door de minister van Economische Zaken.

Deze voortgangsrapportage bestaat uit twee delen en is als volgt opgebouwd.

In deel 1 worden allereerst de uitgangspunten van de architectuurnota kort aangehaald. Vervolgens wordt gememoreerd wat de essentie is van de Grote Projecten. Daarna wordt weergegeven op welke wijze gevolg is gegeven aan de opdracht om de kwaliteitsborging bij deze projecten te verzorgen. Apart wordt aandacht besteed aan de wijze waarop initiatieven op het gebied van communicatie over de Grote Projecten zijn genomen. Voorts worden in de slotbeschouwing enkele eerste bevindingen van de tien Grote Projecten beschreven.

In het tweede deel van deze brief is een kernachtige beschrijving opgenomen van de laatste stand van zaken van de geselecteerde projecten. Peildatum voor de weergave van de stand van zaken bij de projecten is 1 december 2001. In dit deel worden de tien Grote Projecten beschreven op basis van een stramien: thema's zijn de organisatorische opzet, de ontwerp kwaliteit en het gevoerde debat. Ditzelfde stramien is aangehouden bij de uitgebreidere beschrijving van de projecten in de bijlage.

¹ I.v.m. een foutief ondernummer.

(rapport «Rijksontwerpen, voortgangsrapportage Grote Projecten architectuurnota»)¹.

In essentie behandelt deze brief de toegevoegde waarde van de toepassing van de inzichten uit het architectuurbeleid van de nota op de voortgang van de Grote Projecten. In deze brief doen wij verslag van de wijze waarop dit beleid concreet vorm krijgt. Omdat veel projecten volop in ontwikkeling zijn, achten wij het nog niet het geschikte moment aangebroken om daarover nu al concluderende opmerkingen te maken. De architectuurnota beoogt de relatie cultuurhistorie en moderne (landschaps)architectuur te versterken, door het cultureel erfgoed te zien als inspiratiebron bij de ruimtelijke planvorming en te streven naar «behoud door ontwikkeling». Doel is om tot concrete verbindingen te komen tussen de uitgangspunten van de nota's «Belvedere» en «Ontwerpen aan Nederland» ten voorbeeld voor tal van andere inrichtingsopgaven. Beide nota's ontmoeten elkaar feitelijk in alle Grote Projecten, zij het op uiteenlopende wijze al naar gelang de inrichtings- of ontwerp-opgave. In de komende periode zal verder gewerkt worden aan de versterking van de onderlinge relatie tussen beide.

Wij zijn verheugd u de eerste voortgangsrapportage over de Grote Projecten uit de architectuurnota aan te kunnen aanbieden en hopen deze op korte termijn met u te kunnen bespreken. Wellicht dat de tegelijkertijd verschenen eerste «beleidsmonitor» Belvedere aanleiding biedt tot een gezamenlijke bespreking.

De Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen,
F. van der Ploeg

¹ Ter inzage gelegd bij het Centraal Informatiepunt Tweede Kamer.

DEEL 1. INLEIDING

Ontwerpen aan Nederland

In de nota «Ontwerpen aan Nederland», die wij in september 2000 aan uw Kamer hebben aangeboden, en die in februari 2001 door u is vastgesteld, zijn twee beleidslijnen centraal gesteld voor het architectuurbeleid 2001 – 2004 namelijk: «Architectuur is een zaak voor iedereen» en het vroegtijdig – dat wil zeggen al in het voorbereidingstraject – inschakelen van architecten en het betrekken van ontwerpers bij opdrachten op het hogere schaalniveau. Hierachter schuilt de gedachte dat het ontwerp(en) een belangrijke rol speelt bij het creëren van draagvlak voor besluiten en bij de kwaliteit van het eindproduct.

Het beleidsdoel «Architectuur is een zaak voor iedereen» betreft de versterking van de maatschappelijke inbedding van de architectuur in haar brede betekenis. Onderdeel van de maatschappelijke inbedding is ook dat het debat over architectuur naar onze mening veel sterker en breder gevoerd moet worden. De wensen van «de samenleving» ten aanzien van beleving en gebruik zullen meer aandacht moeten krijgen als wezenlijke inspiratiebron voor architectonisch en ruimtelijk ontwerp.

In genoemde nota is gekozen voor een aanpak waarbij tien projecten zijn geselecteerd om het gedachtegoed van de architectuurnota toe te passen onder het motto «Practise what you preach». Voorbeeldig opdrachtgeverschap en de voorbeeldfunctie van het rijk zijn kernbegrippen in de architectuurnota.

Wat is een Groot Project?

In de architectuurnota is gekozen voor een selectie van tien Grote Projecten, die onderdeel uitmaken van het beleid van de verschillende betrokken departementen. Doel is om de principes van voorbeeldig opdrachtgeverschap, de vroegtijdige inbreng van ontwerpers (dus al bij het formuleren van een programma van eisen), en het entameren van een maatschappelijk debat meer handen en voeten te geven.

Het gaat ook, en misschien vooral om het formuleren van de opgave die aan het ontwerp voorafgaat. De geselecteerde Grote Projecten zijn ambitieus van opzet, divers van aard en het gaat om ingewikkelde (ontwerp) opgaven. Bij deze Grote Projecten wil de overheid zelf het goede voorbeeld geven door deze projecten te voorzien van kwaliteitsborging. Elk groot project is geadopteerd door een bewindspersoon. De primaire verantwoordelijkheid voor het realiseren van de gestelde ambities ligt dan ook bij de direct betrokken vakdepartementen. Het adopteren van projecten door bewindspersonen staat overigens niet in alle gevallen gelijk met het daadwerkelijk uitoefenen van het opdrachtgeverschap. Bij veel projecten vervullen andere partijen dan de rijksoverheid deze rol. Instrumentarium om de gewenste concrete resultaten te boeken beperkt zich in die gevallen tot faciliteren, stimuleren, samenwerken en registreren. Bij de Grote Projecten Particulier opdrachtgeverschap en Openbare ruimte in revisie betreft het reguliere beleidsprojecten, waar de uitvoering gecombineerd wordt met inzichten van het architectuurbeleid. Over de voortgang van de aanpak van de Grote Projecten is de voorzitter van de Tweede Kamer een jaarlijkse voortgangsrapportage toegezegd.

Bij nadere beschouwing staan de in de architectuurnota geselecteerde tien Grote Projecten in zekere zin symbool voor een heroriëntatie op de cultuur van bouwen en ruimtelijke ordening in Nederland. De projecten stellen de vraag aan de orde hoe wij willen wonen, werken, recreëren en

hoe wij om dienen te gaan met mobiliteit en met ons cultureel erfgoed, met andere woorden: het betreft hier maatschappelijke vraagstukken.

de geselecteerde Grote Projecten zijn:

Het nieuwe Rijksmuseum	F. v.d. Ploeg (OCenW)
Nieuwbouw van ROB/RdMz	F. v.d. Ploeg (OCenW)
Zuiderzeelijn	T. Netelenbos (V&W)
Nieuwe Hollandse Waterlinie	G. Faber (LNV)
Routeontwerp rijksweg A12	T. Netelenbos (V&W)
Deltametropool	J. Pronk (VROM)
Reconstructie zandgebieden	G. Faber (LNV)
Openbare ruimte in revisie	J. Remkes (VROM)
Particulier opdrachtgeverschap	J. Remkes (VROM)
Architectuur & Bedrijventerreinen (toegevoegd)	A. Jorritsma (EZ)

Kwaliteitsborging bij de Grote Projecten: initiatieven van de rijksbouwmeester en de werkgroep Rijksontwerpen

Zoals uit de architectuurnota blijkt, hechten wij grote waarde aan de ontwerp kwaliteit. Dat is de reden dat wij de kwaliteitsborging hebben toevertrouwd aan de Rijksbouwmeester, als eerste adviseur van het kabinet voor het architectuurbeleid. Daarbij laat de Rijksbouwmeester zich bijstaan door de werkgroep Rijksontwerpen. Daarin hebben zitting vertegenwoordigers van de verschillende betrokken departementen en de projectleiders van de tien Grote Projecten. Doel van deze werkgroep is stimulansen voor projecten te bedenken, belemmeringen voor kwaliteitsimpulsen weg te nemen en ervaringen uit te wisselen.

De opdracht om bij de Grote Projecten een katalyserende rol te spelen was voor de nieuw aangetreden Rijksbouwmeester prof. ir. J. Coenen één van de redenen om een zelfstandig ontwerpatelier op te zetten. Het Atelier Rijksbouwmeester beschouwen wij als een concrete uitdrukking van de ambitie om optimale ontwerp kwaliteit en voorbeeldige samenwerking tussen de betrokken partijen bij de totstandkoming van de Grote Projecten te garanderen. In samenspraak met de werkgroep Rijksontwerpen zijn er afgelopen periode initiatieven ontplooid waarvan wij in deze voortgangsrapportage de belangrijkste noemen.

- Aan een extern adviesbureau is de opdracht verstrekt voor een inventariserende studie over kwaliteitsborging en het monitoren van de Grote Projecten om de effectiviteit van kwaliteitsvoorstellen zo effectief mogelijk te laten zijn. Deze studie, getiteld «Het ontwerp op tafel», vormt de basis voor de bijlage die bij deze brief is gevoegd. De bijlage bij deze brief bevat een geactualiseerde versie van deze studie.
- In het nieuwe ontwerpatelier zijn onder andere ontwerpworkshops gehouden over de projecten Deltametropool en Openbare ruimte in revisie. Voorts zijn er ontwerp sessies gehouden waaraan de Rijksbouwmeester een bijdrage heeft geleverd: over de Nieuwe Hollandse Waterlinie, waaraan ook de provincie Utrecht heeft deelgenomen en een rondetafel bijeenkomst over Architectuur & Bedrijventerreinen.
- Een inhoudelijke dan wel financiële bijdrage is beschikbaar gesteld aan activiteiten van externe organisaties die betrekking hebben op de Grote Projecten. Zo is uit het architectuurbeleid 2001–2004 budget beschikbaar gesteld aan het perscentrum Nieuwspoor voor de fototentoonstelling «Ontwerpen aan Nederland», aan het Nederlands Architectuurinstituut voor de markt over particulier opdrachtgeverschap onder het motto; «Heilige Huisjes» en is er aan hetzelfde insti-

tuut een bijdrage verstrekt voor een debattenreeks over de projecten Deltametropool, Reconstructie zandgebieden en Particulier opdrachtgeverschap. Ook vanuit de Grote Projecten worden initiatieven van derden ondersteund. Zo is de manifestatie van de Stichting Fort Asperen tot stand gekomen met financiële ondersteuning vanuit het budget van het project De Nieuwe Hollandse Waterlinie.

- Met de Technische Universiteit Delft is een samenwerkingsverband gestart waardoor studenten van de faculteit Bouwkunde in de gelegenheid zijn zich in te tekenen voor ontwerp oefeningen gerelateerd aan enkele Grote Projecten in het Atelier Rijksbouwmeester.

Architectuur is een zaak van iedereen: communicatie en draagvlak

De communicatie over de Grote Projecten wordt verzorgd door de departementen en projectgroepen zelf. Bij een groot aantal projecten wordt het debat met het publiek actief gezocht, onder andere ter versterking van het draagvlak voor de veelal grootschalige ingrepen zoals de debattenreeks over het Rijksmuseum, de manifestatie over de Nieuwe Hollandse Waterlinie in Fort Asperen, en debatten over de nieuwbouw van de rijksdiensten ROB en RdMz in architectuurcafé Amersfoort.

Om het werken aan de Grote Projecten grotere bekendheid te geven zijn instrumenten ontwikkeld voor de zogenaamde «overkoepelende communicatie» over de Grote Projecten. Een tentoonstelling met de naam «BIG-PROJECT – Ontwerpen aan Nederland» waaraan alle betrokken bewindslieden middels een videoportret meewerkten, opende op de dag van de architectuur in het Atelier Rijksbouwmeester. Inmiddels reist deze tentoonstelling langs de betrokken departementen en langs lokale architectuurcentra in Nederland. Ter gelegenheid van de tentoonstelling is ook een publieksfolder verschenen. Daarnaast worden alle betrokkenen en geïnteresseerden regelmatig over de voortgang geïnformeerd via een nieuwsbrief over de Grote Projecten. Informatie over de Grote Projecten op het internet is te vinden bij de websites van de projecten zelf, bij de departementen of op de website van de Rijksbouwmeester. Een zelfstandige website voor de overkoepelende communicatie over de Grote Projecten wordt eind 2001 opgeleverd.

Er bestaat veel publieke belangstelling voor het debat over de Grote Projecten. Dit is ook de reden dat in het voorjaar van 2002 door het Nederlands Architectuurinstituut aandacht besteed zal worden aan de Grote Projecten tijdens de manifestatie «De Grote Projecten. Nederlands architectuurbeleid in perspectief». De bij het architectuurbeleid betrokken departementen hebben het Nederlands Architectuurinstituut hiervoor een afzonderlijke financiële bijdrage in het vooruitzicht gesteld.

Het ontwerp op tafel: vroegtijdige inschakeling van ontwerpers

In het tweede deel van deze brief wordt de laatste stand van zaken per project weergegeven. Hier wordt volstaan met enkele algemeen getinte opmerkingen over kwaliteitsborging bij de Grote Projecten. De aangrijpingspunten voor de invulling van het begrip kwaliteitsborging variëren sterk per project. De Grote Projecten zijn immers naar hun aard zeer divers en complex, grootschalig en bestrijken veelal meerdere beleids-terreinen. Wanneer de Grote Projecten letterlijk op de kaart van Nederland worden ingetekend wordt zichtbaar dat er sprake is van twee punten (Rijksmuseum en ROB/RdMz), van drie lijnen (Zuiderzeelijn, Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Rijksweg A12), van twee vlakken (Deltametropool en Reconstructie zandgebieden) en van drie stimulerings-

projecten met een grote spreiding door heel Nederland (Particulier opdrachtgeverschap, Openbare ruimte in revisie en Architectuur & Bedrijventerreinen). Vooral bij Particulier opdrachtgeverschap en Openbare ruimte in revisie wordt aangehaakt op het voorgenomen beleid. Bij de zogenaamde puntvormige projecten – dus de twee concrete gebouwen – zijn de aangrijpingspunten voor directe sturing door de Rijksbouwmeester (onder andere op de architectenselectie) groot, mede door de directe betrokkenheid van de Rijksgebouwendienst. Inmiddels hebben de bij beide projecten geselecteerde architecten visies op de ontwerp-opgaven gepresenteerd.

De lijnvormige projecten doorsnijden uiteenlopende bestuurlijke entiteiten (provincies, gemeenten, waterschappen etc.), waardoor het opdrachtgeverschap gecompliceerd is. Voor alle drie lijnvormige projecten (Zuiderzeelijn, Nieuwe Hollandse Waterlinie en Routeontwerp rijksweg A12) zijn inmiddels door meerdere ontwerpbureaus verkennende ontwerpstudies uitgevoerd.

Kwaliteitsborging richt zich bij dit type projecten in eerste instantie vooral op ondersteuning bij het formuleren van de ontwerp-opgave, bij de selectie van ontwerpers en bij de beoordeling en toetsing van de ontwikkelingsperspectieven. Het voornemen is op basis van de ontwerpverkenningen voor elk van deze projecten in 2002 een plan op te laten stellen dat het geheel omvat.

De in dit verband als vlakken aangeduide projecten Deltametropool en Reconstructie zandgebieden bieden op het eerste gezicht de minste aangrijpingspunten voor enige vorm van «interventie» voor het ontwerp. Een concrete ontwerp-opgave voor deze projecten ontbreekt. Het is de vraag of via het inzoomen op deelsluitwerkingen of pilots op lokaal of regionaal schaalniveau een wezenlijke bijdrage aan de ontwikkeling van een totaalvisie wordt geleverd, al zullen dergelijke specifieke ontwerp-exercities het beeld op de algemene totaalopgave zeker verhelderen. De staatssecretaris voor LNV heeft inmiddels besloten voor de Reconstructie van de zandgebieden een zelfstandig ontwerpatelier in te stellen, ondergebracht bij de Dienst Landelijk Gebied. Bij het project Deltametropool zijn door de Rijksbouwmeester naast de organisatie van een aantal workshops een keurmeesterproject met buitenlandse metropooldeskundigen en een ontwerpstudie over de grenzen van het Groene Hart uitgevoerd.

Het feit dat bij de categorie stimuleringsprojecten Particulier opdrachtgeverschap, Openbare ruimte in revisie en Architectuur & Bedrijventerreinen de inzet van ontwerpers niet de eerste insteek is (naast allerlei stimulerende maatregelen worden ook ontwerpers ingezet), heeft te maken met het feit dat er nog geen concrete voorbeeldprojecten letterlijk op de kaart van Nederland gezet kunnen worden. Bij deze projecten wordt echter aansluiting gezocht met bestaande regelingen voor voorbeeldprojecten (o.a. IPSV bij VROM). Inzake het project Architectuur & Bedrijventerreinen wordt in de vernieuwing van het EZ-IPO-VNG-V&W-VROM convenant een beleidsartikel opgenomen met betrokken partijen over architectuur en bedrijventerreinen (beeldkwaliteit van bedrijventerreinen). Via rondetafelconferenties (project Architectuur & Bedrijventerreinen), workshops (project Openbare ruimte in revisie) en onderzoeksprojecten (project Particulier opdrachtgeverschap) wordt niet alleen het zicht op de ontwerp-opgaven bij deze projecten verduidelijkt, maar worden ook andere partijen (gemeenten, instellingen, ontwikkelaars) gestimuleerd mee te denken en mee te werken aan de ambities van het architectuurbeleid van het rijk.

Elk betrokken departement heeft voor de uitvoering van de Grote Projecten een projectgroep samengesteld. Om invulling te geven aan de ambitie vanuit het rijk het goede voorbeeld te geven kennen veel van deze projectgroepen een interdepartementale samenstelling. Elke projectgroep heeft in 2001 een plan van aanpak opgesteld waarin de voorgenomen

activiteiten zijn vastgelegd. Dit plan van aanpak is door de betrokken bewindspersoon geaccordeerd, waardoor invulling is gegeven aan het commitment van de betrokken bewindspersoon. De Rijksbouwmeester brengt regelmatig gevraagd en ongevraagd advies uit over onderdelen uit de werkprogramma's van de projectgroepen. Daarnaast ontplooit de Rijksbouwmeester samen met de projectgroepen eigen initiatieven gericht op een inhoudelijke verdieping van het project (bijvoorbeeld het Keurmeesterproject Deltametropool) of op het verhelderen van de probleemstelling en ontwerppoging (bijvoorbeeld de visualisatie Zuiderzeelijn)

Bij de verschillende projecten doen wij uiteenlopende ervaringen op, die zeer leerzaam zijn voor de wijze waarop de rijksoverheid met Grote Projecten omgaat. Met de opname van Grote Projecten in de architectuurnota wordt immers beoogd verschillende vormen van beleidsuitvoering aan de praktijk te toetsen, of dit nu in de vorm is van ontwerpend onderzoek of van concrete realisaties. Zo wordt optimaal gebruik gemaakt van «de kracht van de empirie».

Slotbeschouwing

Zoals eerder gememoreerd beschrijft deze rapportage de tien Grote Projecten en met name voor wat betreft het benutten van de ontwerp-kwaliteit op de verschillende schaalniveaus, met als peildatum 1 november 2001. Dat laat onverlet dat er nog andere punten zijn die voor de realisering van de doelstelling «Ontwerpen aan Nederland» voor rapportage in aanmerking komen, zoals de planning, de financiering, de besluitvorming en de meting van de effecten van de Grote Projecten in zoverre relevant voor het architectuurbeleid 2001–2004. Wij zeggen u toe bij de volgende rapportage op deze punten in te gaan.

Conclusies kunnen na een jaar werken met de Grote Projecten nog niet worden getrokken., daarvoor verkeren de projecten nog in een te pril stadium van uitvoering. Wel zijn er enkele eerste bevindingen over de wijze van aanpak van de tien Grote Projecten, die naar onze waarneming positief zijn.

Allereerst is het natuurlijk positief dat het ministerie van Economische Zaken zich heeft aangesloten bij het architectuurbeleid en het tiende project Architectuur & Bedrijventerreinen voortvarend ter hand heeft genomen. Op de architectonische vormgeving en stedenbouwkundige inpassing bij bedrijventerreinen wordt alom kritiek geleverd en daarom is het verheugend dat dit segment van onze gebouwde omgeving als tiende Groot Project is opgenomen.

Als men ziet wat er tot nu toe gerealiseerd is en de inspanningen die geleverd worden om de voortgang van de Grote Projecten verder te ontwikkelen, kan men niet anders dan tot de conclusie komen, dat de doelstelling uit de architectuurnota om de voorbeeldfunctie van het rijk als uitgangspunt te kiezen, een succes genoemd kan worden. Dit betreft niet alleen de brede inzet van de ontwerpexpertise en de grote diversiteit aan resultaten bij de ontwerppogingen, maar ook de intensieve interdepartementale samenwerking die naar aanleiding van de architectuurnota en in het bijzonder bij de tien Grote Projecten is ontwikkeld. Deze samenwerking achten wij van belang. Het doorbreekt de bestaande afzonderlijke werkkaders en het toont aan dat het besef groeiende is dat de culturele component van het herinrichtings- en transformatieproces van de ruimte een gedeelde verantwoordelijkheid is van veel departementen en dat ieder voor zich daar een bijdrage aan wil en kan leveren. Deze attitude van

de betrokken ministeries vormt volgens ons de basis voor voorbeeldig opdrachtgeverschap.

Ten derde constateren wij dat er voldoende waarborgen zijn om met ambitie en elan verder te werken aan de tien Grote Projecten in overeenstemming met de uitgangspunten van de nota «Ontwerpen aan Nederland». Wij zijn concluderend zeer tevreden over de wijze waarop de tien Grote Projecten van start zijn gegaan. Er is aangehaakt op de twee pijlers uit de architectuurnota. Bij de tien Grote Projecten wordt een hoog ambitieniveau nagestreefd.

Met het ondertekenen van de architectuurnota hebben wij willen aangeven dat wij de culturele (architectonische) component van de ruimte serieus wensen te nemen, onder andere door ons verantwoordelijk te stellen voor de tien Grote Projecten. Wij zijn vastbesloten deze verantwoordelijkheid waar te maken.

DEEL 2. VOORTGANGSRAPPORTAGE GROTE PROJECTEN: AMBITIES EN AANPAK

Het nieuwe Rijksmuseum

Ambitie

De ambitie van dit project is het Rijksmuseum te plaatsen in de rij van toonaangevende musea, niet alleen dankzij de collectie, maar ook dankzij functionaliteit en vormkwaliteit van het vernieuwde museumcomplex. Het ontwerp zal aanpassingen uit het verleden moeten corrigeren en tegelijkertijd in een groeiende ruimtebehoefte moeten voorzien. Het ontwerp dient architectuur, restauratie, interieur, installatietechniek en tuinaanleg van hoog niveau samen te brengen. Tevens dient het complexe planproces op tempo te worden gehouden. In verschillende planfasen wordt het publieke debat gezocht, waarin niet alleen het gebouw zelf, maar ook de omgeving onderwerp van discussie zal zijn.

Aanpak

Om recht te doen aan de waarde als Rijksmonument, maar om ook te zorgen dat het museum een eigentijdse uitstraling krijgt, waardoor het kan concurreren met toonaangevende internationale musea, is gekozen voor de benoeming van twee architecten. Het Spaanse architectenbureau Cruz en Ortiz ontwikkelt, als hoofdarchitect, een totaalvisie voor het complex en geeft de nieuwe interventies vorm. De restauratiearchitect, Van Hoogevest, zal zich bezig houden met de specifieke restauratieonderdelen.

Voor dit voor Nederlandse begrippen ongekeerde grote culturele project is de architectenselectie, van zowel hoofd- als restauratiearchitect, tot stand gekomen door middel van meervoudige visiepresentatie. De architecten zijn geselecteerd door middel van een Europese aanbestedingsprocedure. De architectenselectie van beide architecten vond in april 2001 plaats onder verantwoordelijkheid van de Rijksbouwmeester in nauwe samenwerking met het ministerie van OCenW en de directie van het Rijksmuseum.

Aan de geselecteerde architecten is gevraagd een samenwerkingsverband aan te gaan en voorstellen te doen over de verdeling van verantwoordelijkheden m.b.t. de renovatie en de restauratie. Daarbij heeft de Rijksbouwmeester bemiddeld.

De Rijksgebouwendienst werkt momenteel verder aan het plan van aanpak.

Voor de stuurgroep, met vertegenwoordigers van de betrokken partijen Rijksmuseum, ministerie van OCenW en de Rijksgebouwendienst, is inmiddels een onafhankelijke projectdirecteur aangetrokken. Doordat hierover eerst in dit stadium consensus is bereikt, heeft het project enigszins vertraging opgelopen. Aan de architecten is inmiddels opdracht verleend voor het opstellen van een inpassingstudie van de verschillende functies in de verschillende gebouwen van het complex (Cruz en Ortiz) en het actualiseren van de bestaande toestand van de gebouwen (Van Hoogevest). Dit geschiedt vooruitlopend op de definitieve opdrachtverlening.

Op verschillende manieren is het publiek over dit Grote Project benaderd. De visies van de zeven hoofdarchitecten werden tentoongesteld in het Rijksmuseum, dat voor deze gelegenheid ook 's avonds haar deuren opende, en in Atelier Rijksbouwmeester, in de TU Eindhoven en in de ministeries van OCenW en VROM. Ter gelegenheid hiervan werd tevens informatiekraant uitgegeven. Tevens hebben er op 6 februari 2001 simultaan twee debatten plaatsgevonden in Amsterdam. Een besloten debat op initiatief van staatssecretaris Van der Ploeg en een open debat in samenwerking met ARCAM (architectuurcentrum Amsterdam). Naar aanleiding van deze debatten is het programma van eisen opnieuw tegen het licht gehouden. Er is veel belangstelling en aandacht van het publiek en de pers voor dit project. Zowel de expositie als de debatten kenden een hoog bezoekersaantal en kranten en tijdschriften besteedden veel aandacht aan de benoeming van de architecten, de expositie in het Rijksmuseum en de debatten.

Gemeenschappelijke huisvesting van twee rijksdiensten in Amersfoort (ROB/RdMz)

Ambitie

Omdat beide gebruikers het cultuurhistorische erfgoed meer bij de planologische ontwikkeling van Nederland willen betrekken, en vanwege de voorbeeldwerking die van dit project uit kan gaan, is gekozen voor een hoog ambitieniveau. Dit project leent zich als geen andere om als praktijkvoorbeeld van cultureel opdrachtgeverschap te dienen. Het project moet een kwalitatieve standaard opleveren, waarop ook andere opdrachtgevers zich kunnen richten. Tevens vraagt de beoogde locatie om een uiterst zorgvuldige inpassing van het ontwerp.

Aanpak

Om aan het hoge gestelde ambitieniveau te voldoen is door staatssecretaris Van der Ploeg op voordracht van Rijksbouwmeester Jo Coenen de Spaanse architect Juan Navarro Baldeweg aangewezen als architect voor de gemeenschappelijke nieuwbouw. De selectie van de architect heeft plaatsgevonden middels een visiepresentatie waarvoor acht architecten waren geselecteerd. De beoordelingscommissie werd gevormd door vertegenwoordigers van het ministerie van OCenW, de Rijksgebouwendienst, de gemeente Amersfoort en de twee rijksdiensten. De keuze viel op Navarro Baldeweg vanwege zijn onderscheidende visie op het project en vanwege zijn ervaring met het realiseren van projecten in een historische context en in complexe situaties.

Aan de Rijksgebouwendienst is door staatssecretaris Van der Ploeg de opdracht gegeven om binnen een gegeven financieel kader het project te realiseren. Door de Rgd wordt een projectplan (fasedocument) opgesteld

waarin alle van belang zijnde aspecten van het volledige proces in worden beschreven (met name de organisatie, planning, financiën enz.). Dit document is nog niet in definitieve vorm beschikbaar.

Momenteel wordt er hard gewerkt aan de totstandkoming van het programma van eisen. Bij de vaststelling van dit programma van eisen zal ook aangegeven moeten worden hoe het gebouw in zijn omgeving zal staan. Gezien de plannen van de gemeente Amersfoort voor dit gebied, is dit een wezenlijk aandachtspunt. Hierover vindt overleg plaats met de gemeente Amersfoort. De nieuwbouw van ROB/RdMz kan niet los gezien worden van de plaatselijke situatie in Amersfoort. Zo is er de vraag of en in hoeverre het complex een scharnierfunctie zal vervullen tussen de «oude» en de «nieuwe» stad. Om rekening te kunnen houden met belangen van betrokkenen is vlak voor de zomervakantie 2001 aan architect Navarro Baldeweg een studieopdracht verleend. De opdrachtverlening aan de architect is gefaseerd opgezet. Allereerst is hem gevraagd zijn visie te geven op de invulling van het Meursingerrein (het terrein waar de nieuwbouw van ROB/RdMz gerealiseerd moet worden), en wel op drie schaalniveaus: het gebouw als kantoorgebouw, het gebouw in relatie tot de oude stad, en het gebouw ten opzichte van ontwikkelingen in het achtergelegen gebied (het zogenoemde Eemkwartier). De plannen zoals die nu door Navarro Baldeweg zijn ontwikkeld lopen vooruit op de gemeentelijke plannen en besluitvorming voor de ontwikkeling van het gebied achter het station (Eemkwartier en omgeving), maar kan daar niet los van worden gezien.

De resultaten van de uitgewerkte studie zijn 30 oktober 2001 openbaar gemaakt en toegelicht door de architect, zowel aan de toekomstige gebruikers, als aan het gemeentebestuur van Amersfoort. Tevens is er op initiatief van staatssecretaris Van der Ploeg op 30 oktober 2001 in de het architectuurcentrum De Zonnehof in Amersfoort een open bijeenkomst georganiseerd waar Navarro Baldeweg zijn resultaten presenteerde voor een breder publiek. Over het werk van de architect Navarro Baldeweg heeft staatssecretaris Van der Ploeg in samenwerking met het architectuurcentrum De Zonnehof in Amersfoort een tentoonstelling georganiseerd. Alvorens de opgave voor het project «Nieuwbouw ROB/RdMz» definitief te benoemen zal er op 29 november 2001 een openbaar debat plaatsvinden. De resultaten van het debat zullen worden verwerkt in het definitief formuleren van de opdracht, waarna de architect de opdracht wordt gegeven voor het maken van een ontwerp van het gebouw.

Zuiderzeelijn

Ambitie

De ontwerpinbreng moet in een vroegtijdig stadium gewaarborgd worden. Dit is zeker het geval wanneer besloten wordt de markt te betrekken bij de volgende fase van het project. Dan worden de marktpartijen gestimuleerd de ontwerpvragestukken volwaardig in de planvorming te betrekken. Ook wanneer tot een reguliere procedure besloten wordt speelt de kwaliteit van het ontwerp voor de verschillende alternatieven (magneetzweefbaan, hogesnelheidslijn, intercitytrein) een belangrijke rol. Keuzes op ontwerpvlak voor vervoerssysteem en tracé worden verduidelijkt en verbeeld om op die wijze een zelfstandige rol te spelen in het keuzeprocess. Daarbij staan de volgende vragen centraal:

- Wat is de betekenis van de ingreep in de omgeving?
- Hoe kun je omgaan met identiteiten van lijn en stations?
- Welke ontwerpprincipes worden gehanteerd?
- Wat zijn de verschillende vormgevingsmogelijkheden per (systeem)-alternatief?

In maart 2000 gaf het kabinet opdracht tot uitvoering van een verkenning naar de verschillende alternatieven voor de Zuiderzeelijn. In deze verkenning (Verkenning I) zijn vier alternatieven (magneetweefbaan, hogesnelheidslijn, intercitytrein via een Zuiderzeelijn-tracé en intercitytrein via Hanzelijn-tracé) door de projectgroep Zuiderzeelijn met elkaar vergeleken. Voor de verschillende alternatieven werden globale schetsontwerpen gemaakt. In opdracht van de projectgroep deed het ontwerpbureau Bosch Slabbers in een samenwerkingsverband met Kees Christiaanse en npk (industrial design) een studie gedaan naar de vormgevingsaspecten en de landschappelijke inpassing. Mecanoo verrichtte in opdracht van het SNN+ (het Noorden en Flevoland) een vormgevingsstudie. Beide vormgevingstudies zijn in januari 2001 gepresenteerd aan de ministers van V&W en VROM.

In een later stadium gaf het SNN+ opdracht aan Riek Bakker (bureau BVR) een ruimtelijke visie op de Zuiderzeelijn op te stellen. Ook het Consortium Transrapid Nederland betrok in haar planontwikkeling diverse architecten. Op basis van deze verkenning kondigde het kabinet op 23 maart 2001 in een brief aan de Tweede Kamer aan een proces in gang te zetten met brede maatschappelijke betrokkenheid. Een proces gericht op het in beeld brengen van aanvullende informatie en leidend tot verkenning deel II. Tevens spraken de minister van VROM en de minister van V&W af gezamenlijk verantwoordelijk projectminister te zijn. De ontwerpinstelling van verkenning deel II was gericht op het ondersteunen van de besluitvorming om één of meerdere alternatieven voor de Zuiderzeelijn in het verdere planvormingsproces uit te werken.

Op advies van de Rijksbouwmeester is een visualisatie van de Zuiderzeelijn gemaakt. Deze heeft de vorm van een maquette en beschikt over ondersteunend videomateriaal en een kleine brochure. De visualisatie heeft tot doel de ruimtelijke effecten van de lijn inzichtelijk te maken. Deze ruimtelijke effecten zijn bijvoorbeeld inpassingseffecten, de veranderende beleving van het landschap en verstedelijking als gevolg van de lijn. De maquette, video en brochure zijn tevens bedoeld om een gesprek op gang te brengen over de inpassingvraagstukken. Om dat mogelijk te maken is de maquette in oktober 2001 gepresenteerd in de RPC en het Groenpolderoverleg. Ook in het vervolg zal de maquette in diverse overlegsituaties worden gebruikt.

Eind 2001 beslist het kabinet over welke alternatieven verder uitgewerkt worden in de planvorming en over de procedure voor het vervolproces. Het streven om vóór 2010 met de aanleg van de Zuiderzeelijn van start te gaan is nog steeds mogelijk.

Op uiteenlopende manieren vindt communicatie plaats over de Zuiderzeelijn. Dit gebeurt via een nieuwsbrief, die aan alle betrokkenen wordt gestuurd, en via internet (www.zuiderzeelijn-info.nl).

De Nieuwe Hollandse Waterlinie

Ambitie

Het ontwerpprogramma is gericht op een integraal plan voor de Waterlinie waarbij bestaande en te ontwikkelen bestemmingen recht doen aan de cultuurhistorische en natuurlijke waarden van het gebied. De cultuurhistorische eenheid in het gebied moet behouden blijven en de lijn moet ingepast worden in nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. Het streven is om op basis van initiatieven uit de regio een bestuurlijk gedeelde visie te ontwikkelen op de totale lijn, en versnippering te voorkomen. De

ontwerpde inbreng zal van meet af aan betrokken moeten zijn om de opgave te verhelderen, alternatieven in beeld te brengen en perspectieven te schetsen.

De ambities voor de ontwikkeling van de NHW zijn gericht op:

- de totstandkoming van een herkenbare ruimtelijke eenheid
- behoud door ontwikkeling
- omvorming tot een Megasingel rond het Groene Hart, waarin plaats is voor eigentijdse functies
- uitbouw tot een toeristische trekker van formaat
- het zoeken naar sterke functies die de historische waarde ten goede komen en de basis vormen voor duurzame instandhouding
- een evenwichtige mix van ontwikkeling, behoud en verval
- ondersteuning van de voordracht voor plaatsing op de Werelderfgoedlijst van UNESCO in 2003/2004
- nauwe samenwerking met vergelijkbare organisaties in het buitenland.

Aanpak

Om voor de totale linie te komen tot een beleidsplan dat moet leiden tot bestuurlijke afspraken tussen de verschillende overheden, wordt in eerste instantie ingezet op een zogenaamd «Linieperspectief»: een uitgewerkte ruimtelijke visie (Masterplan) voor de totale linie.

Dit Linieperspectief zal eind april 2002 als concept gepresenteerd worden. Ter voorbereiding hiervan en ten behoeve van een publieksdiscussie over de NHW is aan vijf ontwerpers gevraagd om een mogelijk toekomstscenario te verbeelden. Zij dienen als inspiratiebron voor het maatschappelijke debat, dat vanaf half september tot eind december wordt gehouden.

Op 29 augustus zijn de scenario's gepresenteerd aan de ambtelijke projectgroep NHW. Vanaf 11 september 2001 is een start gemaakt met het maatschappelijk debat tijdens een grote publieke manifestatie op Fort Voordorp, waar de scenario's officieel zijn gepresenteerd. Aan de hand van de scenario's worden ideeën voor de NHW gegenereerd ten behoeve van de planvorming. Aan het publiek wordt onder andere gevraagd welk scenario het meest aansprekend is.

Helaas was de datum van de manifestatie 11 september, zodat minder publiciteit is gegenereerd dan was gehoopt. Het publieke debat loopt door tot half december 2001. Als sluitstuk zal een «burgeradvies» worden aangeboden aan de stuurgroep NHW. Ten behoeve van de maatschappelijke discussie vinden enquêtes plaats aan de hand van een opiniewijzer, zijn er fietstochten georganiseerd en vinden vanaf eind oktober 2001 regionale discussiebijeenkomsten plaats. Op de website (www.hollandsewaterliniedebat.nl) kan men de discussie volgen en eraan deelnemen.

In samenwerking met de Rijksbouwmeester en de provincie Utrecht zijn er in het Atelier Rijksbouwmeester drie ontwerpessies georganiseerd in de zomerperiode. In alle drie de sessies stond een goede stedenbouwkundige en landschappelijke inbedding van het (in de linie gelegen) beoogde bedrijventerrein Het Klooster (Nieuwegein) centraal.

Het projectbureau haakt bovendien aan op verschillende initiatieven van derden. Zo is de manifestatie van de Stichting Fort Asperen, waarin de NHW centraal stond, tot stand gekomen met financiële ondersteuning vanuit het Belvedere/NHW-budget. Aan de manifestatie werkten ook verschillende buitenlandse en Nederlandse ontwerpers mee. De ideeën die werden ontwikkeld vormen tevens een inbreng voor het Linieperspectief.

In het kader van het maatschappelijke debat zijn inmiddels twee nieuwsbrieven verschenen. Ook in de Nieuwsbrief Belvedere is aandacht besteed

aan het NHW-debat. Verder heeft een flink aantal landelijke en regionale dag- en weekbladen aandacht besteedt aan de NHW.

Routeontwerp rijksweg A12

Ambitie

De opgave voor het architectuurbeleid met het rijkswegenet is om op routeniveau een consistent ontwerp te realiseren van landschapskwaliteit en geluidwerende voorzieningen. De eerste stap is om voor de A12, van Den Haag tot de Duitse grens, een integraal plan te verwezenlijken en meer gelijkvormigheid van de geluidwerende voorzieningen te bewerkstelligen. Dit vraagt om samenwerking tussen verschillende overheidslichamen.

Aanpak

Voor de uitwerking van het project zijn drie samenhangende projecten gestart: Routeontwerp A12 lange termijn, Routeontwerp A12 korte termijn en het project Modulaire Geluidsschermen. Voor het Routeontwerp A12 lange termijn zijn drie ontwerpers en een kunstenaar ingeschakeld om een beredeneerde visie op de ontwerpogave Routeontwerp A12 lange termijn te geven. Het gaat met ander woorden om een ontwerpende probleemverkenning, om met het instrumentarium van de ontwerper ruimtelijke en maatschappelijke ontwikkelingen te analyseren en te interpreteren. Er is ingezet op vier verschillende invalshoeken. De bureaus zijn gekozen uit de hoek van stedenbouwkunde, landschapsarchitectuur, architectuur en de beeldende kunst. De resultaten van de ontwerp bureaus/ontwerpers zijn op 26 oktober 2001 gepresenteerd aan de projectgroep Routeontwerp A12 lange termijn. Binnenkort worden de resultaten van de probleemverkenningen in een breder verband ter discussie gesteld. Hiervoor wordt onder meer ook de Rijksbouwmeester en verschillende ontwerpers uitgenodigd.

Omdat er reeds voor een groot deel van de A12 een landschapsplan of -schets moet worden gerealiseerd is er voor de korte termijn behoefte om de plannen voor de verschillende deeltrajecten op elkaar af te stemmen: het project Routeontwerp A12 korte termijn. Afgesproken is om daarvoor een reeds uitgewerkt plan voor het gedeelte Bunnik-Nieuwerbrug als voorbeeld, in ruime zin, te nemen. Aan dit plan ligt een beleidsvisie ten grondslag die is opgesteld door de directie Utrecht. Voor het Routeontwerp korte termijn heeft er op 2 november 2001 een ontwerpdag plaats gevonden. Hieraan hebben ontwerpers van de drie regionale directies (Zuid-Holland, Utrecht en Oost-Nederland) in een positieve sfeer een bijdrage geleverd om tot eenduidige ontwerpuitgangspunten te komen. Op 29 november 2001 is er een volgende ontwerpdag voor kunstwerken afgesproken.

Voor het project Modulaire Geluidsschermen is een aanzet gemaakt voor gebruik van begroeiing op schermen, een ontwerpvisie, het pakket van eisen, de fundering en de ideegeneratie. Inmiddels is een opdracht voor plaatsing van een scherm van ca. 1350 meter langs de A27 verkregen.

Nu de drie projecten allemaal lopen, is er tijd om ook het publieke debat op te zoeken. Dit zal begin 2002 gestalte moeten krijgen. Gewerkt wordt aan de ontwikkeling van communicatieplan.

Deltametropool

Ambitie

Het concept van de Deltametropool gaat uit van het intensiveren en trans-

formeren van het ruimtegebruik in stedelijke gebieden en het stedelijke netwerk, het versterken van de samenhang tussen stad en land en het bevorderen van het groenblauwe deltakarakter. Door in te spelen op deze unieke kwaliteiten wordt bijgedragen aan een algehele verbetering van de ruimtelijke kwaliteit en zal de Deltametropool de concurrentie met andere Europese metropolitaanse gebieden, zoals Parijs, Londen, de Rijn-Ruhr-metropool, de Vlaamse Ruit, de Frankfurtse Rijn-Main regio, het Noord-Italiaanse stedelijk netwerk en de Waalse steden, aan kunnen blijven gaan. Ontwerpstudies worden ingezet om het concept van de Deltametropool nader te concretiseren. Het architectuurbeleid richt zich vooral op de ontwerpende inbreng als stimulerende bijdrage aan de ruimtelijke ordeningsplannen voor de Deltametropool.

Aanpak

Om tot besluitvorming over de ruimtelijke hoofdstructuur (tot 2030) van de Deltametropool te komen, is gebruik gemaakt van inrichtingsmodellen. Als start van het project zijn twee modellen opgesteld door de interdepartementale projectgroep van de Deltametropool in samenwerking met het stedenbouwkundig adviesbureau VHP. Deze modellen hebben als basis gediend voor ontwerpverkenningen naar elementen van de ruimtelijke hoofdstructuur van de Deltametropool, te weten economische concurrentiepositie, groenblauwe structuur, infrastructuur, centra en verstedelijking. In deze ontwerpverkenningen is de kwalitatieve opgave uitgewerkt door gerenommeerde bureaus, zoals Vista (groenblauwe structuur) en One Architecture (stedelijke centra Deltametropool). Op basis van de ontwerpverkenningen zijn de twee startmodellen verder uitgewerkt naar vijf modellen in drie categorieën.

Bij het proces om te komen tot specifiekere inrichtingsmodellen is ook gebruik gemaakt van een drietal ontwerpateliers onder leiding van de Rijksbouwmeester.

Om extra aandacht aan het ontwerp te besteden heeft de Rijksbouwmeester een eigen advies uitgebracht over de Deltametropool. Hij heeft dit advies mede gebaseerd op het zogenaamde «keurmeesterproject» waarin de visie van drie buitenlandse metropooldeskundigen werd gevraagd (Paulo Mendes da Rocha uit Sao Paulo – Brazilië, Luigi Snozzi uit Locarno – Zwitserland en Henri Ciriani uit Parijs – Frankrijk). Het advies gaat in op de identiteit, de grenzen, de intensiteit en de kwaliteiten van de Deltametropool. Ook de kwaliteit en duurzaamheid van de grenzen van het Nationaal landschap «Groene Hart» zijn bij het advies betrokken. In het advies van de Rijksbouwmeester staat dat het concept van de Deltametropool wel degelijk kan functioneren, mits daaraan een samenhangend plan op een hoog schaalniveau ten grondslag ligt. De Rijksbouwmeester bepleit dat er gezocht moet worden naar duurzame grenzen die meer ontwerp kwaliteit bezitten. Het trekken van grenzen zou volgens hem mede gebaseerd moeten zijn op de planvorming (ontwerpen). In een aparte box in deel 3 van de Vijfde Nota is het advies verwerkt aan de hand van het beeld en advies van Luigi Snozzi. Hiermee wordt aandacht geschonken aan de ontwerp opgave op conceptueel niveau.

In november 2001 is aan het kabinet gerapporteerd en geadviseerd over de bevindingen uit het project. Het kabinet besluit vervolgens over de Deltametropool in deel 3 van de Vijfde Nota, waarna het naar de Tweede Kamer wordt gezonden. Na vaststelling van de Vijfde Nota start het vervolgproces waarin onder andere een Landsdeelconvenant tussen rijk en regio afgesloten wordt. In dit convenant komen onderwerpen als landelijk wonen, bedrijventerreinen, sleutelprojecten en de intensivering van het bestaand bebouwd gebied aan bod. Voor deze onderwerpen

wordt gekeken naar de problematiek en de mogelijke oplossingen, mede vanuit de ontwerpoptiek.

Als afsluiting van de activiteiten ten behoeve van deel 3 van de Vijfde Nota zal eind 2001 een Rapportage Deltametropool verschijnen. Deze rapportage vormt het verslag van alle ontwerp- en onderzoeksactiviteiten die in 2001 in het kader van het project Deltametropool zijn verricht. Dit rapport zal breed verspreid worden, om betrokkenen en geïnteresseerden te informeren.

Het project Deltametropool stond centraal tijdens een van de debatten over de Grote Projecten die in samenwerking met het NAI werden georganiseerd in februari 2001.

Reconstructie zandgebieden

Ambitie

De ambitie van dit project is om op het juiste integratieniveau samenhang aan te brengen en de ruimtelijke inrichting te vernieuwen. Het rijk zal vooral een faciliterende rol spelen en stimuleren dat de provincies hun aanpak op elkaar afstemmen en ervaringen uitwisselen. Nadere ontwerpstudies op verschillende schaalniveaus zullen worden ingezet om de ontwerpogave te concretiseren en gebiedsgerichte oplossingen te ontwikkelen.

In het publieke debat moet duidelijk worden dat naast milieuwinst ook een belangrijke culturele kwaliteitssprong te maken valt. En is het zaak om naast de vakgemeenschap ook het lokale bestuur en de burgers enthousiast te maken voor de concrete vormgevingsprocessen die in hun dagelijkse leefomgeving aan de orde zijn.

Aanpak

De stand van zaken bij de planvorming is per provincie verschillend. De reconstructiewet moet nog door de Eerste Kamer worden goedgekeurd. Ondanks de complexiteit van de opgave zijn wij positief over de inzet van de verschillende betrokkenen (zoals de provincies) bij dit project. De provincies hebben de ontwerpinstroom op de agenda geplaatst. In de reconstructieprojecten worden ontwerpers in een vroeg stadium betrokken. Daarvoor is extra formatie beschikbaar gesteld. De provincie Noord-Brabant wijdde hieraan een aparte PPC vergadering met vertegenwoordigers van het voorbereidend team van de architectuurnota. In Limburg is de architectuuropgave in de zandgebieden goed opgepakt. Inmiddels worden – ook door de provincies – ontwerpers geïnstalleerd in de ontwerpteams.

Diverse voorbeeldachtige ontwerpstudies zijn al door anderen vervaardigd. Zodra de wet van kracht wordt (naar verwachting begin 2002) en de reconstructieplannen voortvarend moeten worden aangepakt (binnen negen maanden) kan deze kennis en ervaring goed van pas komen.

Per 1 oktober 2001 is het «ontwerpatelier reconstructie» gestart, dat geleid wordt door landschapsarchitecte Yttje Feddes van het bureau H+N+S. Het atelier is een kring van ontwerpers en specialisten – vooral bij provincies, DLG en Alterra – die direct betrokken zijn bij het ontwerpen van plannen voor de reconstructiegebieden. Het atelier heeft als doel krachten te bundelen en de ontwerpogave voor de reconstructiegebieden geïnspireerd en weloverwogen aan te pakken. Het atelier zal daarvoor een nieuwe interactieve ontwerpaanpak ontwikkelen en uitdragen, die passend is voor de integrale ontwerpogave en de complexe bestuurlijke

context. De Rijksbouwmeester zal vertegenwoordigd zijn in het nog in te stellen kwaliteitsteam Reconstructie zandgebieden.

LNV heeft voor deze eerste fase van de planvorming een bedrag van één miljoen gulden beschikbaar gesteld aan de regio's voor bijvoorbeeld themastudies, plannen voor complexe gebieden met een voorbeeldwerking.

Het debat «Reconstructie van de zandgebieden» was onderdeel van de reeks debatten over de Grote Projecten dat in samenwerking met het NAI werd georganiseerd in februari 2001. Hier werden de verschillende partijen verenigd: staatssecretaris Geke Faber, Pieter van Geel, gedeputeerde van de provincie Brabant (verantwoordelijk voor de reconstructieplannen) en een aantal ontwerpers namen deel aan deze discussie. Ook groeit het bestuurlijk draagvlak. Op 21 september 2001 heeft er een bestuurlijk werkoverleg plaatsgevonden tussen de staatssecretaris van LNV en de provinciale bestuurders en voorzitters van reconstructiecommissies. Voor het architectuurbeleid bleek daar een breed draagvlak. Maar we moeten wel beseffen dat de reconstructie een reeds lopend traject is, voortkomend uit de sanering van de varkenshouderij en dat er binnenkort een reconstructiewet in werking treedt die is opgesteld vóór de architectuurnota. De reconstructiecommissies gaven op het bestuurlijk werkoverleg aan dat de bestaande regelgeving vaak in de weg staat bij het realiseren van de ambities uit het architectuurbeleid. Ook is er in de regio niet vanzelfsprekend draagvlak voor de culturele ambities uit de architectuurnota; milieutechnische en sociaal-economische thema's liggen dichterbij de agrariërs.

Hieraan zal verder worden gebouwd in de afzonderlijke projecten. In de komende maanden zal er veel aandacht worden besteed aan de betrokkenheid van reconstructiecommissies en gemeente.

Openbare ruimte in revisie

Ambitie

Het Grote Project Openbare ruimte in revisie richt zich op het stimuleren van de architectonische- en gebruikswaarde van de openbare ruimten in bestaand stedelijk gebied, met nadruk op gebieden die in het teken van de stedelijke vernieuwing staan.

Om – in het verlengde van het nationaal architectuur- en stedelijke vernieuwingsbeleid – vooral concrete vertaalslagen naar ontwerp- en beleidsopgaven te kunnen maken, worden knelpunten, vraagstukken en ambities met betrekking tot de openbare ruimte geïnventariseerd. Het Grote Project Openbare ruimte in revisie verricht daartoe verkenningen en consultaties (ondermeer naar drie reeds gerealiseerde openbare ruimteprojecten). Daarnaast worden ronde tafels en ontwerpateliers georganiseerd en levert de werkgroep een inhoudelijk ondersteuning bij de ontwerpfase van vijf openbare ruimteprojecten in Nederland (Vierhavens-trip Rotterdam, Museum in bedrijf Tilburg, Kanaalzone Apeldoorn, Gegarandeerd houdbaar Deventer en Sterrenbuurt Delfzijl). Alle bevindingen tezamen leveren het volgende beeld op:

- Het openbare ruimtebeleid in de afgelopen vijftien jaar op nationaal, provinciaal en lokaal niveau bestuurlijk, inhoudelijk en organisatorisch verankerd is of hiertoe aanzetten voor worden gedaan. De ruimtelijke kwaliteit van de openbare ruimte is aantoonbaar verbeterd. Voor vele binnensteden geldt zelfs dat de (her)inrichting is voltooid. Belangrijkste opgave die hieruit voortvloeit is het waarborgen van gerealiseerde kwaliteit via beheer, onderhoud en (handhaving van) regelgeving.
- Tegelijkertijd voltrekken zich maatschappelijke en sociaal-culturele

ontwikkelingen in de stedelijke samenleving die het openbare ruimtebeleid voor nieuwe – inhoudelijke en organisatorische – opgaven stelt.

Wat dit laatste betreft gaat het om: openbare ruimte in revisie. Om een omslag in het denken over en doen in de openbare ruimte. Een omslag van inmiddels heringerichte binnensteden naar herstructureringsgebieden en nieuwe centra van openbaarheid. Een omslag naar meer zeggenschap van gebruikers over de openbare ruimte, zowel in de ontwerpfase als in het kader van zelfbeheer. Een omslag van het esthetisch vormgeven naar het alledaagse gebruik van de openbare ruimte. En een omslag naar het geven van eigentijdse betekenissen aan de openbare ruimte als publiek domein.

Aanpak

De werkgroep Openbare ruimte in revisie werkt toe naar een Manifest Openbare ruimte (maart 2002). Hierin wordt kernachtig verwoord wat de hedendaagse betekenis en waarde van de openbare ruimte is (vanuit de context van actuele ontwikkelingen in de stedelijke samenleving) en welke inhoudelijke en organisatorische opgaven dit teweeg brengt voor de overheid en andere partijen.

De werkgroep Openbare ruimte in revisie werkt samen met het Atelier Rijksbouwmeester, het IPSV en het Grote Project Particulier opdrachtgeverschap. Daarnaast zijn verschillende externe ontwerpers ingeschakeld voor vijf voorbeeldprojecten in de openbare ruimte.

De centrale ontwerp vragen van vier van de vijf voorbeeldprojecten zijn in twee ontwerp ateliers aan de orde gesteld. Hier zijn de projecteigenaren in de gelegenheid gesteld om hun ontwerpen voor te leggen aan externe ontwerpers en ontwerpers van het Atelier Rijksbouwmeester. Gebleken is dat de centrale ontwerp opgaven in potentie de actuele agenda illustreren, doch gezien de initiërende fase waarin de projecten verkeren bij de projecteigenaren zelf de behoefte bestaat aan additionele inhoudelijke stimuli van buiten. Daarom hebben de twee ontwerp ateliers aanleiding gegeven om de instelling van een Ontwerpteam Openbare ruimte voor te stellen. Dit zogenoemde O-team zou bestaan uit drie externe ontwerpers (architect, stedenbouwkundige en landschapsarchitect) die samen met de projecteigenaren van de vijf voorbeeldprojecten, aan de hand van een vooraf opgestelde en hieraan gecommiteerde agenda, in de periode november 2001 – april 2002 deze projecten verder inhoudelijk ondersteunen. Aangezien de ervaringen die hiermee worden opgedaan niet alleen benut zullen worden voor het Manifest Openbare ruimte in revisie, maar ten algemene nutte kunnen worden gemaakt voor het IPSV, wordt momenteel overlegd of en hoe dit O-team ingezet kan worden voor het kennis- en leertraject IPSV.

Belangrijk thema van het Grote Project Openbare ruimte in revisie is het aan het woord laten komen van de gebruikers van de openbare ruimte. Hiertoe worden twee verkennende onderzoeken verricht (netwerkanalyse en analyse van participatiemogelijkheden in de ontwerpfase van openbare ruimte) en zal bij één van de vijf voorbeeldprojecten de inzichten op het gebied van participatie in praktijk worden gebracht. De uitkomsten van deze praktijktoets zullen bijdragen aan een algemene leidraad voor participatie in de openbare ruimte.

Gezien de opstartfase van het Grote Project is de communicatie beperkt gebleven tot het leveren van bijdragen aan de gemeenschappelijke communicatie als de reizende tentoonstelling en de nieuwsbrieven. Nu de eerste resultaten worden geboekt, zullen zelfstandige leesbare eindpro-

ducten worden verspreid en via congressen (waaronder IPSV-congres van 19 maart en de «eigen» Manifestatie Openbare ruimte in revisie in maart 2003), ronde tafelconferenties en enkele gerichte interviews de resultaten kenbaar worden gemaakt.

Het Grote Project Openbare ruimte in revisie ligt op koers. De contouren van het Manifest Openbare ruimte in revisie beginnen zich af te tekenen. Belangrijke bijdragen leveren hieraan de verkenningen (waarvan de eerste resultaten bekend zijn en enkele andere naar verwachting eind november van start kunnen gaan) en de voorbeeldprojecten. Indien het O-team eind november van start kan gaan, is de verwachting dat met de uitkomsten van deze ontwerpimpulsen de voor het Manifest noodzakelijke verbanden tussen «theorie en praktijk» kunnen worden gelegd. In maart 2002 mondt het Grote Project uit in het Manifest en de Manifestatie Openbare ruimte in revisie.

Particulier opdrachtgeverschap

Ambitie

Het kabinet wenst het particulier opdrachtgeverschap te stimuleren (Nota Mensen, Wensen, Wonen). Het architectuurbeleid intensiveert dit beleid en beoogt er architectonische en stedenbouwkundige noties aan toe te voegen.

Door het ministerie van VROM is een plan de campagne opgesteld om particulier opdrachtgeverschap een impuls te geven. Het plan kent de volgende richtpunten:

- Particuliere opdrachtgevers attenderen op kwaliteitskeuzen bij opdrachtverlening
- Gemeenten handreikingen bieden om particulier opdrachtgeverschap een plek te geven in stedenbouwkundige planvorming en lokaal architectuurbeleid
- Overleg met marktpartijen (systeem- en catalogusbouwers, architecten en ontwikkelaars) over kwaliteitsstreven bij particulier opdrachtgeverschap
- Relatie leggen met cultureel opdrachtgeverschap
- Het stimuleren van het fenomeen particulier opdrachtgeverschap

Naast het rijk nemen ook gemeenten en beroepsorganisaties verantwoordelijkheid.

Aanpak

Vanuit het architectuurbeleid wordt aansluiting gezocht bij het reguliere beleidsthema particulier opdrachtgeverschap. Verschillende activiteiten uit het plan van aanpak worden momenteel uitgewerkt en uitgevoerd. Bij het project Particulier Opdrachtgeverschap wordt samengewerkt tussen VROM, OCenW, het NAI, Architectuur Lokaal, de SEV, de VEH en de TU Delft.

Er is een kennisinventarisatie uitgevoerd t.b.v. een informatiecentrum particulier opdrachtgeverschap, dat waarschijnlijk in april 2002 geopend zal worden. Hiermee komt het kabinet tegemoet aan de motie Schoenmakers/Ravesteijn (Kamerstuk 2000–2001, 27 450, nr 2, Tweede Kamer). Een handboek voor opdrachtgevers is in de maak. In april 2002 wordt een aantal conferenties voor gemeenten gehouden over particulier opdrachtgeverschap. Eind 2002 zal de Pyramide voor Excellent Opdrachtgeverschap aan een particuliere, individuele opdrachtgever worden uitgereikt. Van 29 oktober tot 21 december 2001 zullen studenten van de TU-Delft stedenbouwkundige kaders ontwerpen voor wijken met particulier opdrachtgeverschap.

Naast bovenstaande acties wordt aan een aantal vooraanstaande archi-

tecten gevraagd enkele standaardontwerpen te maken die met particulier opdrachtgeverschap kunnen worden aangepast en uitgevoerd. Zo worden keuzemogelijkheden voor de burger vergroot. Deze kan een keuze maken uit de reeks van standaardontwerpen en vervolgens op zoek gaan naar een aannemer. Het doel hiervan is de particuliere opdrachtgever te interesseren en enthousiasmeren voor een woning van hoge kwaliteit.

Het thema particulier opdrachtgeverschap trekt veel belangstelling en krijgt veel publiciteit in kranten. Dat het thema leeft onder de bevolking is onder meer te zien aan de aandacht die de manifestatie Heilige Huisjes kreeg. Vooral de markt waar toekomstige bewoners zich konden oriënteren op de bouw van een eigen huis, op 15 en 16 september in het Nederlands Architectuurinstituut en bij lokale architectuurcentra, trok erg veel bezoekers.

Ten opzichte van het plan van aanpak ligt het project iets achter op schema, als gevolg van tekort aan capaciteit en financiën.

Architectuur & Bedrijventerreinen

Ambitie

De ruimte om te ondernemen moet worden gerealiseerd in een omgeving waaraan de maatschappij steeds hogere eisen stelt. Dit betekent onder andere aandacht voor inpassing, architectuur en zuinig ruimtegebruik. Onderwerpen daarbij zijn optimalisering van functionaliteit, duurzaamheid en cultureel elan.

Aanpak

Het project Architectuur & Bedrijventerreinen is dit najaar formeel van start gegaan. Eind november 2001 vond een rondetafelconferentie plaats. Verschillende key-players in het veld dachten mee over een heldere probleemstelling voor het project Architectuur & Bedrijventerreinen en over het ontwikkelen van een strategie die er uiteindelijk toe moet leiden dat de rijksoverheid instrumentarium in handen krijgt om verhoging van de ruimtelijke kwaliteit van bedrijventerreinen te bevorderen. Uiteindelijk doel is de ontwikkeling van een «toolbox» of kwaliteitswijzer voor alle betrokken partijen.

Teneinde inzicht te verkrijgen welke ontwerpaspecten een rol spelen en in welke fase van ontwikkeling en herstructurering van bedrijventerreinen ontwerp kwaliteit dient te worden ingebracht wordt er eind 2001 een aantal ontwerpstudies opgestart, die naar verwachting in mei 2002 worden opgeleverd.

In april 2002 zal het ministerie van Economische Zaken een aantal voorbeeldprojecten selecteren die een illustratie vormen van de wijze waarop inzet van ontwerp kwaliteit in de praktijk tot duidelijk resultaat leidt.

Concrete samenwerking met de projecten Routeontwerp A12 en Nieuwe Hollandse Waterlinie over het thema bedrijventerreinen staat op de agenda en wordt in 2002 verder uitgediept.

Het zoeken van een publiek debat is gepland in 2002. In samenwerking met de provincies zullen aan de hand van concrete voorbeelden van bedrijventerreinen publieksdebatten worden georganiseerd.

Het project zal in 2002 een actieve bijdrage leveren aan een project van de Nederlandse Vereniging voor Tuin- en Landschapsarchitecten (NVTL), die als jaarthema «Werklandschappen» heeft uitgekozen.